

СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ СТУДЕНТІВ ВНЗ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ

Успішність соціально-економічних перетворень в Україні залежить від кваліфікації тих, хто їх здійснює. Якщо у 90-ті рр. минулого століття в українському суспільстві панувала думка, що успіх проведення реформ залежить від суто технологічно-виробничих і організаційно-господарських заходів, то нині визнається важливе значення соціокультурних і духовно-моральних факторів. У наш час професія економіста розглядається як складне й багатогранне явище, що є синтезом економічних, соціальних, психологічних і культурних факторів. Подолання кризових явищ, перехід національної економіки в стадію стабільного розвитку можуть забезпечити креативні фахівці-професіонали з високим рівнем економічної свідомості, компонентом якої є міжкультурна компетентність.

Мета статті – визначити специфіку формування міжкультурної комунікації (МКК) студентів ВНЗ економічного профілю.

Про суспільну зацікавленість у таких спеціалістах свідчать публікації зарубіжних і вітчизняних учених з питань підготовки фахівців, в яких ідеться про економістів “європейського рівня”, “менеджерів з міжкультурною компетентністю” (М.І. Леонов, О.В. Морозов, С.П. Мясоєдов, G. Hofstede, R. Jahnke, H. Mauritz, M. Stich та ін.). У міжкультурному світі сучасний фахівець – це людина, яка може стати “своєю” в іншій культурі, вміє здійснювати комунікацію та проводити переговори на міжнародному рівні, працювати в міжкультурних “командах”, засвоїла правила бізнес-етики, має сформовану мотивацію до міжкультурної взаємодії, розвинуті лідерські управлінські навички, несе соціальну відповідальність за свої рішення.

Дослідження науковців (Н. М. Лисиця, С.П. Мясоєдов П.Б. Сміт, Н. Дж. Холден, U. Clement, Ch. Geistmann, B. Hecht- el Minshawi, W. Kramer та ін.) доводять, що для успішного ведення справ з представниками інших країн в умовах гострої конкуренції на світовому ринку фахівцям у галузі економіки необхідно знати характерні особливості провідних бізнес-культур; усвідомлювали, який значний вплив здійснює національна культура на корпоративну; розуміти причини виникнення міжкультурних конфліктів; уміти запобігати найбільш типовим помилкам, що пов’язані з національними стереотипами поведінки; засвоювати знання і набувати вміння здійснювати аналіз ділової культури потенційного іноземного партнера.

Загальне поняття “фахівець економічного профілю” охоплює різні напрями підготовки (економіка підприємства, маркетинг, менеджмент, фінанси, банківська справа, зовнішньоекономічна діяльність, облік та аудит, логістика та інші). Слід зазначити, що серед фахівців економічних напрямів спеціалісти з міжнародної економіки і менеджери у сфері зовнішньоекономічної діяльності створюють особливу групу, оскільки до кола їхніх обов’язків належить, насамперед, завдання організації та управління спільною діяльністю колективу людей, які здійснюють комунікацію зі своїми

іноземними партнерами, а це потребує знання іноземних мов, комунікативних умінь на високому рівні, міжкультурної толерантності.

Підготовка високопрофесійного фахівця з високим рівнем сформованості МКК неможливо без актуалізації його креативного потенціалу, що забезпечує здатність стратегічно мислити, приймати оптимальні рішення у проблемних ситуаціях МКК. В.І. Андреев визначає 50–60 основних характеристик сучасного менеджера, але 10–15 з них створюють основу, на якій відбувається неперервний розвиток менеджера як творчої особистості [1, с. 4]. До них належать: сміливість у прийнятті рішень, комунікативні здібності, цілеспрямованість, здатність до сприйняття нового, хист до комерційної діяльності (підприємливість), конструктивно-критичне мислення, прагматичність (практичність, спрямованість на справу), прагнення до успіху та лідерства тощо [1, с. 5]. Саме ці якості характеризують творчий потенціал особистості, який забезпечує їй відносно стабільну роботу в умовах постійних технологічних змін, здатність вчитися протягом життя та набувати нові компетентності.

Творчу економічну свідомість, спрямовану на удосконалення соціально-економічного життя суспільства, характеризують поряд з інтелектуальним потенціалом загальні морально-духовні цінності (людяність, чесність, справедливість, соціальна відповідальність тощо), а також специфічні настанови у професійній діяльності (ефективність, корисність, раціональність та інші). Їх синтез створює основу для творчого мислення і діяльності фахівця в економічній практиці міжкультурної взаємодії, дозволяє адаптуватися до мінливих умов зовнішнього середовища. Креативна економічна свідомість відрізняється від інших типів вищим ступенем евристичності, етичності, гуманізму. Це пов'язано з тим, що її основу складає не ситуаційний підхід до мінливих умов економічної кон'юнктури, а максими духовної культури особистості, які можуть забезпечити гуманізацію економіки.

Об'єктом вивчення фахівців економічного профілю є економічна система, яка являє надскладну багатоступеневу ієрархічну структуру з різноманітними відносинами, що виникають в процесі виробництва, розподілу, обміну і споживання економічного продукту. Міжнародні економічні відносини здійснюються у соціально-культурному середовищі, що є системою зовнішніх умов і факторів, які впливають на поведінку їх суб'єктів. Серед них все більшого значення набуває процес МКК, що вимагає від людини дотримання морально-етичних норм поведінки, прояву таких особистісних якостей, як відповідальність, чесність, надійність, пунктуальність.

В Україні цілі освітньої та професійної підготовки, зміст освіти, місце фахівця економічного профілю в структурі господарства держави, вимоги до його компетентності та інших соціально значущих властивостей визначено у стандартах вищої освіти: освітньо-кваліфікаційній характеристиці (ОКХ) та освітньо-професійній програмі (ОПП). Державні стандарти покликані забезпечити не тільки європейський рівень професійної освіти, а й виховання гармонійно розвиненої, соціально активної людини, здатної до саморозвитку, самовдосконалення, з високими духовними якостями, гуманністю та толерантністю. Модель фахівця з економіки (табл. 1) відображає комплексну систему його професійних та особистісних характе-

ристик (знання, вміння та навички, професійні та особистісні якості, типові завдання і ситуації професійної діяльності тощо).

Таблиця 1

Складники професійної підготовки фахівця

Особистісні аспекти	Характеристики професійної діяльності
<ul style="list-style-type: none"> - рівень професійної компетентності (знання, вміння, навички); - особистісні якості та здібності; - світогляд, ціннісні орієнтації в світі; - психологічні, соціокультурні властивості та особливості 	<ul style="list-style-type: none"> - функції фахівця - проблеми (завдання) - рівень діяльності - види діяльності - технології, способи діяльності

На основі ОКХ фахівців напрямів підготовки “Економіка і підприємство” (спеціальності “Міжнародна економіка” і “Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності”) та “Менеджмент” [2; 3] визначимо виробничі функції та типові завдання, зважаючи на те, що міжкультурна компетентність є обов’язковою для виконання ними професійної діяльності.

Таблиця 2

Виробничі функції, типові завдання діяльності фахівця з економіки

Зміст функції	Типові завдання професійної діяльності	Професійні вміння
1. Планувальна	1.1. Планування та прогнозування зовнішньоекономічної діяльності суб’єкта господарювання	1.1.1. Проводити аналіз основних економічних показників зовнішньоекономічної діяльності підприємства
	1.2. Системний аналіз і прогноз діяльності організації за умов конкуренції, забезпечення конкурентоспроможності	1.2.1. На основі аналізу та дослідження зовнішніх цільових ринків обґрунтовувати шляхи реалізації стійких конкурентних переваг суб’єкта зовнішньоекономічної діяльності 1.2.2. Аналізувати ефективність зовнішньоекономічних зв’язків 1.2.3. Проводити моніторинг основних конкурентів організації на ринку, у тому числі світовому
	1.3. Бізнес-планування	1.3.1. На основі діагностики внутрішніх підсистем і вивчення факторів зовнішнього середовища здійснювати сценарне бізнес-планування
	1.4. Прогнозування динаміки попиту на експортно-імпорتنу продукцію	1.4.1. Здійснювати маркетингові дослідження зовнішнього ринку з метою визначення сегмента ринку, потенційних споживачів, їх поведінкових особливостей 1.4.2. Прогнозувати попит на продукцію 1.4.3. Сегментувати світовий ринок, аналізувати його товарну та фірмову структуру
2. Організаційна	2.1. Організація зовнішньоекономічної діяльності суб’єкта господарювання з метою досягнення його місії	2.1.1 Синхронізувати зусилля з роботою колективу, розподіляти діяльність у часі і просторі

Продовження табл. 2

Зміст функції	Типові завдання професійної діяльності	Професійні вміння
	2.2. Забезпечення прийняття управлінських рішень під час здійснення зовнішньоекономічної діяльності, реалізація управлінських рішень	2.2.1. Формувати інформаційне забезпечення управління зовнішньоекономічною діяльністю організації з використанням різноманітних джерел (зокрема, й іншомовних) 2.2.2. Оперативно переробляти значні масиви різноманітної інформації (передусім, іншомовної) за умови обмеженості часу 2.2.3. Обґрунтовувати вибір оптимального рішення, виходячи з критеріїв соціально-економічної ефективності та екологічної безпеки 2.2.4. Відстежувати змін вітчизняного та міжнародного законодавства, забезпечувати правомочність діяльності свого підприємства
	2.3. Здійснення комерційної діяльності на міжнародних ринках	2.3.1. За допомогою маркетингових досліджень міжнародних ринків і рекламної діяльності формувати попит на продукцію організації 2.3.2. На основі ринкових досліджень аналізувати можливості потенційних комерційних партнерів, у тому числі із зарубіжних країн 2.3.3. Укладати і виконувати угоди з вітчизняними і зарубіжними постачальниками і споживачами
	2.4. Організація рекламної діяльності суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності	2.4.1. Визначати зміст і структуру рекламної діяльності на зовнішніх ринках, оцінювати ефективність рекламної кампанії
	2.5. Організація системи виставочного бізнесу	2.5.1. Здійснювати підготовку суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності до участі в міжнародних виставках та ярмарках, аналізувати його підсумки з метою укладання проектів зовнішньоекономічних угод
	2.6. Формування колективу та керівництвом	2.6.1. Створювати та підтримувати соціально-економічні відносини між членами трудового колективу на правовій основі та демократичних принципах 2.6.2. Формувати відчуття єдиної команди
	2.7. Формування та розвиток організаційної культури	2.7.1. Дотримуватися етики управлінської діяльності 2.7.2. Забезпечувати ідентифікацію працівників з організаційною культурою
3. Мотиваційна	3.1. Створення сприятливого соціально-психологічного клімату в колективі	3.1.1. За допомогою психологічних методів управління регулювати міжособистісні стосунки членів трудового колективу 3.1.2. Використовувати конструктивну критику та самокритику 3.1.3. Упорядковувати та гармонізувати соціальні стосунки нормами етики 3.1.4. Сприяти розвитку творчого потенціалу працівників

Зміст функції	Типові завдання професійної діяльності	Професійні вміння
4. Контрольна	4.1. Контролювання виконання зовнішньоекономічних операцій	4.1.1. Контролювати хід експортно-імпортних операцій 4.1.2. Проводити моніторинг виконання угод з іноземними партнерами
5. Координаційна	5.1. Узгоджене використання усіх видів ресурсів	5.1.1. Збалансувати узгоджене та ефективно використання усіх видів ресурсів у часі та просторі
	5.2. Управління конфліктами	5.2.1. Своєчасно діагностувати та аналізувати конфліктні ситуації, запобігати переростанню їх у конфлікт 5.2.2. Застосовувати стиль лідерства, що відповідає вимогам ситуації
6. Дослідницька	6.1. Проведення наукових досліджень у сфері міжнародних економічних зв'язків	6.1.1. Складати план дослідження, добирати іншомовні літературні джерела, використовувати наукові методи обробки інформації тощо

З таблиці видно, що українська економіка потребує спеціалістів, які добре знаються на закономірностях та тенденціях розвитку світового ринкового середовища, вміють його аналізувати, приймати оптимальні рішення щодо діяльності компаній в цьому середовищі, мають навички ведення ділових переговорів, володіють основами міжкультурного менеджменту, досвідом МКК у виконанні своїх функціональних обов'язків.

В ОКХ визнано необхідність формування відповідальності фахівців з економіки на основі розуміння сучасних проблем розвитку суспільства, важливість їхньої підготовки до ефективної соціальної комунікації, виховання професійно-особистісних якостей. Педагогічні цілі щодо формування компетентностей майбутнього фахівця та їх результати представлено у табл. 3.

Таблиця 3

Формування професійно-особистісних якостей фахівців з економіки

Цілі	Компетентності
1. Формування стійкого світогляду, правильного сприйняття сучасних проблем розвитку суспільства, людського буття, духовної культури	1.1. Засвоювати та реалізовувати наукові та культурні досягнення світової цивілізації з поважним ставленням до різних культур, релігій, ідей збереження миру, неухильного дотримання прав людини 1.2. Розглядати культурологічні питання сучасності з позицій вшанування традицій і звичаїв свого народу та культурного надбання людства 1.3. Дотримуватися загальноприйнятих норм поведінки та моралі в міжособистісних відносинах та суспільстві, орієнтуватися на загальнолюдські цінності 1.4. Сприяти гармонізації міжособистісних, міжнаціональних відносин 1.5. Протистояти проявам расової, національної, статевої, вікової дискримінації

Цілі	Компетентності
2. Формування творчої ініціативи при вирішенні сучасних проблем	2.1. Удосконалювати знання у сфері міжнародного життя, орієнтуватися у зовнішній та внутрішній політиці держави, знати її історію та специфіку розвитку 2.2. Орієнтуватися у глобальних проблемах економічного розвитку світових господарських зв'язків, інтеграції України у систему міжнародного поділу праці
3. Займати активну життєву та громадянську позицію	3.1. Захищати інтереси держави, поєднувати та взаємно узгоджувати суспільні, колективні та індивідуальні інтереси 3.2. Захищати свої права людини та громадянина
4. Нести соціальну відповідальність за діяльність організації	4.1. Ураховувати та прогнозувати соціальні аспекти впливу ділової активності на працівників, споживачів, місцеві спільноти, суспільство 4.2. Вирішувати загальні соціальні проблеми: захист довкілля, прав громадян, інтересів споживача, охорона здоров'я та безпека життєдіяльності 4.3. Дотримуватися етики ділового спілкування. Реалізовувати відносини відповідальності за допомогою сукупності етичних, правових та економічних норм у їх взаємозв'язку
5. Здатність до ефективної комунікаційної взаємодії, у тому числі з представниками інших культур, засобами сучасних інформаційних технологій	5.1. Спілкуватися, якнайменш, однією з іноземних мов, чітко, послідовно та логічно висловлюючи свої думки та переконання 5.2. Створювати та підтримувати гармонійну соціальну мережу ділових та особистісних контактів як передумову ділового успіху 5.3. Залежно від ситуації обирати найбільш відповідні Інформаційні засоби та канали комунікації, користуватися мережею Інтернет 5.4. Проявляти та постійно вдосконалювати гарні манери, культуру мови 5.5. Переконувати, аргументувати, вести конструктивні переговори, результативні ділові бесіди, плідні дискусії, полеміку; толерантно ставитися до протилежних думок, брати участь у дискусіях, критично ставитися до тенденційної інформації 5.6. Готувати та проводити публічні виступи в аудиторіях різного типу 5.7. Ефективно використовувати невербальні засоби спілкування 5.8. Протидіяти маніпуляції, долати бар'єри спілкування
6. Здатність до засвоєння нових професійних знань, самовдосконалення	6.1. Адаптуватися до зростаючих потоків інформації, наслідків науково-технічного прогресу, розуміти необхідність професійної мобільності 6.2. Розвивати потенціал лідера, підприємливість і вміння йти на виправданий ризик 6.3. Здійснювати самоменеджмент, встановлювати життєві цілі, визначати їх пріоритетність, планувати власну кар'єру 6.4. Систематично читати літературу за фахом (у тому числі закордонну), вміти складати реферат, анотацію за її змістом

Отже, в державних нормативних обґрунтовано необхідність забезпечення цілісності педагогічного процесу, що має виявлятися в комплексному вирішенні викладачами завдань професійної освіти. Цілісний підхід до організації педагогічного процесу формування МКК дозволяє створити оптимальні умови для засвоєння ними професійних знань і формування в його процесі особистісних і соціальних якостей, необхідних для професійної діяльності.

У педагогічному процесі формування МКК необхідно не тільки передавати студентам знання, формуючи наукові поняття і професійний тезаурус, але й виробляти професійні, соціальні й загально-навчальні уміння, впливаючи на їхню свідомість, поведінку, волю та емоції і таким чином формувати світогляд майбутніх фахівців, їхні особистісні якості.

Комплексність економічної системи, багатосторонні економічні зв'язки, динамічні зміни в характері економічної діяльності зумовлюють необхідність забезпечення достатньої кількості різноманітностей для створення психолого-педагогічних умов, важливих для підготовки фахівців відповідного напрямку професійної підготовки і потрібного рівня МКК. Це дає підстави для вироблення педагогічною наукою інваріантних моделей для підготовки фахівців економічного профілю, які дозволятимуть кожному викладачеві будувати педагогічну систему формування МКК і визначати її компоненти відповідно до освітніх потреб студентів і специфіки їхньої професійної діяльності, обирати потрібні дидактичні засоби управління навчальною діяльністю студентів.

Висновки. Отже, специфіка формування МКК у підготовці фахівців економічного профілю зумовлюється змістом їхньої професійної діяльності. Організація навчальної діяльності студентів із засвоєння соціокультурного досвіду МКК передбачає створення педагогічної системи, компоненти якої (цілі, принципи, зміст, методи і форми навчання) мають урахувати специфіку професійної освіти економістів. Необхідність набуття студентами здатності виконання виробничих функцій та типових завдань професійної діяльності потребує проектування навчальних ситуацій, які відтворюють певний фрагмент соціально-економічної дійсності й моделюють бажаний тип професійної діяльності та систему соціальних відносин під час її здійснення.

Рівень професіоналізму сучасного фахівця в умовах МКК визначається не тільки ґрунтовними теоретичними знаннями в усіх галузях економічної науки, практичними навичками діяльності в обраній сфері, а значною мірою комунікативною культурою у відносинах з діловими партнерами.

Література

1. Андреев В. И. Саморазвитие менеджера / В.И. Андреев. – М. : Народное образование, 1995. – 160 с. (Библиотечка журнала “Народное образование”, № 4, 1995 г.).
2. Галузевий стандарт вищої освіти. Освітньо-кваліфікаційна характеристика магістра за спеціальністю 8.050206 “Менеджмент зовнішньое-

кономічної діяльності” на пряму підготовки 0502 “Менеджмент” / [кол. авт. за заг. кер. А.Ф. Павленка]. – К. : КНЕУ, 2004. – 142 с.

3. Галузевий стандарт вищої освіти. Освітньо-кваліфікаційні характеристики бакалавра, спеціаліста і магістра спеціальності “Маркетинг” на пряму підготовки 0501 “Економіка і підприємництво” / [кол. авт. за заг. кер. А.Ф. Павленка]. – К. : КНЕУ, 2004. – 147 с.

КОНДРАТОВА Л.Г.

ЗАСТОСУВАННЯ ПРОЕКТНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ДО ВИКЛАДАННЯ КУРСУ “ХУДОЖНЯ КУЛЬТУРА” В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА

Нові зміни та принципи освітянської політики завжди проходять через систему післядипломної педагогічної освіти, що орієнтується на підготовку нової генерації педагогів з високим рівнем професіоналізму, методологічною й загальною культурою, аналітичним мисленням, інноваційним творчим стилем. Перебудова в суспільстві потребує інших підходів до організації освітнього процесу післядипломної освіти, до педагога, спрямованості на розвиток педагогічного мислення, вільний вибір ним форм і методів саморозвитку, професійного самовдосконалення.

Концептуальні вимоги до вдосконалення професійної підготовки вчителів визначені дійсністю, змінами між змістом освіти та його реалізацією в практичній діяльності. Тому сьогодні диктує нові андрагогічні засади навчання, що мають прагматичну спрямованість на результат – готовність учителя до здійснення інновацій та викладання нових предметів, факультативів і курсів за вибором тощо.

У сучасних психолого-педагогічних джерелах існує певний незначний вітчизняний та зарубіжний досвід дослідження проблеми модернізації післядипломної педагогічної освіти на засадах гуманістичних ідей. У галузі художньо-естетичної освіти значним нововведенням стає поява нового курсу “Художня культура”, що є безперечним фактом оновлення системи естетичного виховання останнього десятиріччя.

Мета статті – розкрити питання застосування педагогічних технологій у процесі підготовки педагогічних кадрів до викладання художньої культури та визначити переваги застосування проектної технології як прикладу значного розвитку особистості сучасного педагога.

Питання методології та дидактики викладання художньої культури були висвітлені в працях російських дослідників Л. Предтеченської, Ю. Солодовникова, Л. Рапацької, О. Кабкова; українських науковців Л. Аристової, Л. Масол, Н. Миропольської, М. Ратко, О. Щолокової та інших.

На думку Л. Масол, для галузі мистецької освіти необхідно розвивати такі якості, як: когнітивні, перцептивні, оцінні, діяльнісні, комунікатив-